

Мисливська теріофауна верхів'їв ріки Стривігора (Карпати)

Володимир Терлецький

Аматорське коло с. Лібухова (Лібухова, Львівська область)
e-mail: volodymyr.nt@gmail.com; orcid: 0000-0003-1848-1693

TERLETSKY, V. Game mammals of the upper reaches of the Stryvigor River (the Carpathians). — The materials on the presence of game mammal species in the area of remote mountain settlements in Sambir Raion of Lviv Oblast were collected and summarised. The study was carried out in the territory covering the upper reaches of the Stryvigor River. The material was collected over a period of 13 years (2012–2024) and combines both the author's own observations and the results of a survey of local hunters, gamekeepers, State Border Guard Service officers, and local residents. Both recent records and observations from the late 20th century are described. The study showed that game mammals belonging to four orders are present in the study area: hares (Leporiformes, 1 species), rodents (Muriformes, 3 species), carnivorans (Caniformes, 12 species), and ungulates (Cerviformes, 4 species).

Вступ

Людина від початку свого існування почала здобувати їжу. Зокрема людство завжди вживало в їжу м'ясо і м'ясопродукти, а отже полювало і здобувало різного роду тварин. Не стало винятком і ХХІ століття. Люди й надалі продовжують вести полювання на ссавців, застосовуючи вже на сьогоднішній день сучасні знаряддя полювання [Чудійович 2010].

Оскільки передгір'я Карпат (надто Beskidy) слабо досліджені зоологами, автор представляє в цій статті відомості про поширення окремих видів ссавців зі складу мисливської фауни. Теріологічні дослідження з цих місцевостей являють собою особливу цінність, тому метою дослідження цієї статті став опис видів, які належать до мисливської фауни. Обсяг останньої розуміється тут відповідно до праці «Мисливська теріофауна України: видовий склад і вернакулярні назви» [Загороднюк & Дикий 2012].

Характеристика території досліджень

Дослідження проведено на території, яка охоплює верхів'я ріки Стривігор у районі віддалених гірських поселень у Самбірському районі Львівської області (рис. 1–2). Під терміном «верхів'я» мається на увазі його верхнє русло в Українському Передкарпатті, оскільки витік і власне саме верхів'я знаходяться на території Республіки Польщі.

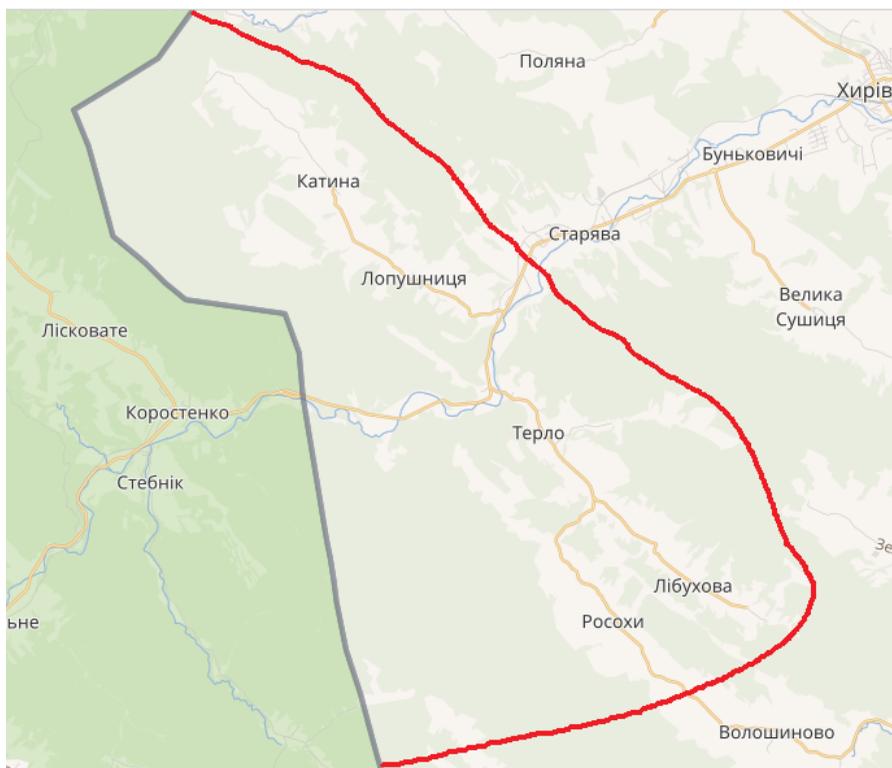

Рис. 1. Мапа регіону досліджень. За geohack.toolforge.org (URL)
Червоною лінією позначено межу району досліджень.

Рис. 2. Краєвид і особливості ландшафту в регіоні досліджень (фото автора).

Рельєф тут складається з похилих куполоподібних хребтів Бескидів і долин поміж цими хребтами. Ця місцевість складається переважно з хвойних і мішаних лісів та полів. У долинах протікають малі річки й обабіч них є житлова забудова (населені пункти).

Хвойні ліси представлені сосново-ялицевими деревостанами. Мішаний ліс складається з тих же сосново-ялицевих насаджень, які розбавлені осикою, березою, грабом, буком та ін. Біля людських будівель та поряд з ними насажені садові дерева різних порід. Присутній також підлісок на узліссі, чагарник по краях полів та прибережні зарослі біля річок.

До полів чи відкритих місцевостей відносяться сільськогосподарські землі, власне самі поля, ниви, сіножаті й заростаючі полонини на гірських хребтах.

Щодо водойм, то найбільшою рікою тут є Стривігор (Стрв'яж). У нього впадає низка малих потічків-річок як з правої, так і з лівої сторони. Окрім річок у цій місцевості знаходяться штучні водойми, представлені приватними невеликими ставками.

Населені пункти забудовані переважно дерев'яними хатами. Хоча останнім часом йде інтенсивна забудова цегляних/блокових домів. Посеред забудов є сільські ґрунтові дороги, а також асфальтовані дороги міжнародного та місцевого значення.

Окремо варто згадати, що ця місцевість прилягає до державного кордону України з Польщею. Завдяки цьому вона є зі слабкою транспортною інфраструктурою та невисокою щільністю людських поселень, а тому по суті наближена до стану заповідного режиму.

Методи і матеріали

Матеріал, що становить основу представленого дослідження, зібраний впродовж 13 років (2012–2024 роки). Відомості про ссавців цього регіону, які входять до мисливської фауни, автор збирав самостійно методом візуальних контактів, пошуку слідів, посліду, кубел, нір, інших слідів життєдіяльності. Окрім цього, проведено опитування мисливців регіону, егерів, службовців Держприкордонслужби та місцевого населення.

Список мисливської фауни подається за даними Державної служби статистики України. Назви ссавців подаються за списком, затвердженим Українським теріологічним товариством [Загороднюк & Ємельянов 2012]. Місцеві назви подано за попереднім оглядом автора [Терлецький 2020а].

Таксономічний огляд видів

У цьому регіоні зустрічаються мисливські види чотирьох рядів: зайцеподібні (Leporiformes), мишоподібні (Muriformes), псоподібні (Caniformes) і оленеподібні (Cerviformes) [Татарінов 1956].

Ряд Зайцеподібні (Leporiformes)

Засць сірий (*Lepus europaeus* Pallas, 1778). Місцева назва — *зайць*. Колись масовий вид, який навіть шкодив людським садам. На даний час вид вкрай рідкісний. Зустрічаються лише окремі особини в окремі роки. Добувається мисливцями попри свою рідкість.

Ряд Мишоподібні (Muriformes)

Три види з нетаксономічної групи «немишовидих», з них лише один — звичайний для регіону, ще один рідкісний і один випадковий.

Вивірка лісова (*Sciurus vulgaris* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *вивірка* або *білка*. Широко присутній вид. Причому зустрічаються два підвиди: чорний (*carpathicus*) і бурий (*fuscoater*). Зустрічається зазвичай у лісі в горах, проте в осінньо-зимовий період заходить у населені пункти. За один 10-кілометровий маршрут можна облікувати до п'яти особин. Частота виявлення гнізд (рис. 3) автором приблизно одне гайно на 2–3 роки. Місцевими мисливцями не розглядаються як об'єкт полювання [Терлецький 2020].

Бобер європейський (*Castor fiber* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *бобир*. Вкрай рідкісний вид. Зустрічається лише в одній локації на півдні досліджуваного регіону. Окрім цього є потужна популяція на ріці Стривігор на території Польщі на відстані 100 м від кордону. Зважаючи на таку близькість до території України, є надія, що ця популяція заселить і українську частину річища цієї ріки. Через причину своєї рідкості не є мисливським у цьому регіоні [Коваль 2015].

Рис. 3. Вивірка лісова, підвид *Sciurus vulgaris carpathicus*, ліворуч — вивірка на дереві (сосна), ліворуч — розгорнуте гайно вивірки, побудоване з шерсті домашньої вівці з невеликою домішкою пір'я. Фото автора.

Ондатра мускусна (*Ondatra zibethicus* Linnaeus, 1766). Місцева назва — ондатра. Цей вид відсутній у досліджуваному районі. Автор отримав повідомлення від свого батька лише про одну зустріч ондатри, яка була зафіксована більше як пів століття тому. Вид був відмічений влітку в с. Лібухова на місцевій річці. Не добувається мисливцями.

Ряд Псоподібні (Caniformes)

Найбагатша за видовим складом група, що налічує 12 видів 10 родів. Серед них є рідкісні види, проте є й звичайні. Популяції свійських хижих тут не розглядаються, у природі здичавілі їх форми не відомі.

Кіт лісовий (*Felis silvestris* Schreber, 1777). Місцева назва — дикий кіт. Рідкісний в регіоні вид [Башта *et al.* 2013]. У минулому не зустрічався зовсім. В останні роки мабуть відбулося розширення ареалу, яке поширилося і на даний регіон. Також, можливо, це особини, які заходять з території Республіки Польща. Реєструється мисливцями приблизно два рази на рік. Одного разу відмічений грибниками. Автор також одного разу відмітив сліди дорослої особини з малюками. Це не могли бути сліди kota свійського, оскільки сліди знайдено на мокрому ґрунті дороги, яка пролягає вершиною гори посеред лісу тайгового типу, на відстані приблизно два кілометри від найближчого сільського господарства. Домашня кішка з кошенятами туди б не пішла. Зі слів мисливців, в одному з урочищ водиться досить багато особин kota лісового, які там успішно розмножуються. Інколи стають і трофеєм місцевих мисливців (рис. 4, *ліворуч*), проте відомості про такі трофеї, як правило, залишаються нерозголошеними [Коваль 2017].

Рись євразійська (*Lynx lynx* Linnaeus, 1758). Місцева назва — рись. Дуже рідкісний зайшлий вид. У результаті опитування місцевих природокористувачів автору вдалося зібрати свідчення про дві зустрічі з цим видом — обидві у кінці минулого століття (1980-ті рр.). Деталей цих рідкісних зустрічей для даної місцевості немає. Відомо, що в цих двох випадках були одинокі дорослі особини, яких вполювали мисливці у хвойному лісі в горах. Сучасних реєстрацій виду в регіоні дослідження не відмічено [Терлецький 2023].

Єнот уссурійський (*Nyctereutes procyonoides* Gray, 1834). Місцевої назви цього виду не існує. Дуже рідкісний, випадковий вид. Відмічений лише в одній локації на півночі досліджуваного регіону. Єдина зустріч була зафіксована 2014 року в околиці села Катина. Через причину своєї рідкості не є мисливським у цьому регіоні.

Вовк (*Canis lupus* Linnaeus, 1758). Місцева назва — ідентична до наукової. Рідкісний зайшлий вид як у літній, так і в зимовий період. На нього не полюють, але іноді відстрілюють як ссавця, який знищує свійських тварин. Визмку викрадає свійських собак у місцевих жителів. Відомі випадки, коли вовки загризали овець. Зазвичай це відбувається влітку під час випасання овець на полонині. Викрадання собак і овець відбувається кожного року.

Собак господарі втрачають по 1–2 особини за рік на кожне село. Овець утримують не у всіх населених пунктах, тому тут середнє число втраченого поголів'я становить по 1 вівці за рік на село.

Лис рудий (*Vulpes vulpes*, Linnaeus, 1758). Місцева назва — *лис* або *лисице*. Численний ссавець цього регіону. Мабуть, чисельність завелика, оскільки цей вид винищив лісову пернату дичину і завдає шкоди птахівництву місцевому населенню. Лиси настільки розмножились і осмілились, що безстрашно ходять по подвір'ю людей у білий день. Є два випадки виведення молодняка в населеному пункті в норах прямо під будинками людей. Відстрілюється місцевими жителями при будь-якій нагоді (рис. 4б).

Ведмідь бурий (*Ursus arctos* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *видмідь*. Дуже рідкісний зайшлий вид. Всі відмічені особини зайшли з території Польщі. На досліджуваній території не затримується і тим більше не розмножується. Остання така зустріч була зафіксована наприкінці лютого 2021 року (рис. 5). Мисливцями не відстрілюється через свою рідкість і відсутність безпосередніх зустрічей з твариною [Дикий & Шквиря 2015].

Рис. 4. Хижі ссавці з родів котових і псових з району досліджень: ліворуч — чучело впольованого kota лісового, 2016 р. (фото від мисливців); праворуч — здобутий мисливцями лис, 2020 р.

Рис. 5. Відбитки лап ведмедя бурого на лісовій дорозі (фото надане грибником).

Горностай (*Mustela erminea* Linnaeus, 1758). Місцевої назви цього виду не існує. Усі вважають, що це велика форма ласиці. Попри те, що вид внесений до Червоної Книги України, в описаній місцевості зустрічається досить часто. У 2021 році автор знайшов горностая і його гніздову нору не донебудь, а прямо на власному подвір'ї (рис. 6а). Гніздова нора була на подвір'ї в землі на відстані 4 м від стіни будинку. Після косіння газону потривожена самка перенесла молодняк в зубах до найближчого складу дров. Не є мисливським у цьому регіоні, оскільки місцеві жителі не бачать ніякої користі від здобування цього виду.

Тхір темний (*Mustela putorius* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *тхір*. Нечисленний вид даної місцевості. Зустрічається практично в усіх біотопах: хвойному лісі, узліссі, зарослях на полях, у населених пунктах. Зі слів мисливців, у горах водиться більший і світлий підвид (ймовірно, мова має йти про форму *rothschildi*), а в селгах присутній менший і значно темніший (*putorius*). Впольовується мисливцями приблизно 1–2 особини на п'ять років.

Куниця лісова (*Martes martes* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *лісова куниця*. Численний вид. Один з найулюбленіших об'єктів полювання. В даній місцевості зустрічається виключно у хвойному лісі (і ялина, і сосна). Відстрілюється у великій кількості через цінне хутро.

Куниця кам'яна (*Martes foina* Erxleben, 1777). Місцева назва — *сільська куниця*. Нечисленний вид у цій місцевості. Зустрічається виключно в населених пунктах. Відстрілюється як вид, що шкодить птахівництву. Також відловлюють її пастками.

Борсук європейський (*Meles meles* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *бурсук*. Колись відсутній вид. З'явився в цій місцевості недавно. Сучасний стан не до кінця відомий, але зустрічається часто. Також мисливці відшукали «норне містечко» сім'ї цього виду. Відстрілюють цей вид начебто через цілющі властивості його жиру.

Рис. 6. Хижі родини Мустелових з району досліджень: ліворуч — горностай на подвір'ї автора, 2023 р.; праворуч — видра, загрижена свійським псом на прив'язі, 2023 р. Фото автора.

Видра річкова (*Lutra lutra* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *видра*. Рідкісний зайшлий вид. Нерідко заходить на приватні ставки місцевих жителів, щоб поживитися рибою. Зустрічається кожного року по одній особині. Гніздових нір чи молодняку не виявлено. Відстрілюють його як шкідника рибного господарства (рис. 6b).

Ряд Оленеподібні (Cerviformes)

Загалом це найбажаніші об'єкти полювання місцевих мисливців.

Свиня лісова (дик) (*Sus scrofa* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *дик*. Рідкісний зайшлий вид. Найчастіше це особини, яких загнали мисливці з сусідніх територій. Улюблений (бажаний) об'єкт полювання місцевих мисливців, але впольовують його вкрай рідко через нечасті зустрічі.

Олень шляхетний (*Cervus elaphus* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *во́лень*. Рідкісний зайшлий вид. Зустрічаються окремі особини, а також стада по 3–4 особини, які мають переходи через досліджувану територію. Бажаний, але нечастий об'єкт полювання місцевих мисливців.

Сарна європейська (*Capreolus capreolus* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *сирна*, *серна* і *кузуле*. Нечисленний, але досить поширений вид. Найулюбленіший об'єкт полювання серед місцевих мисливців. Мисливці щороку впольовують по 5–7 особин цього виду.

Лось європейський (*Alces alces* Linnaeus, 1758). Місцева назва — *лось*. Дуже рідкісний зайшлий вид. Відомі лише окремі заходи тварин з Польщі. Трапляється по одній особині раз на чотири роки. Відмічено його сліди на ґрунтовій лісовій дорозі. Востаннє відмічений 2021 року. Не є об'єктом полювання через випадковість трапляння.

Рис. 6. Фотофакти щодо копитних району досліджень: ліворуч — слід оленя благородного на дорозі вздовж полонини, 2024 р. (фото автора); праворуч — впольований самець сарни європейської, 2021 р. (фото надане мисливцем).

Таблиця 1. Обсяг рядів і розподіл видів мисливської фауни та статусами рясноти у верхів'ї ріки Стривігор на підставі даних за 2012–2024 роки

Ряд	Кількість видів	Чисельність			
		численний	нечисленний	рідкісний	випадковий
Leporiformes	1	–	–	1	–
Muriformes	3	1	–	1	1
Caniformes	12	2	4	3	3
Cerviformes	4	–	1	2	1
Разом	20	3	5	7	5

Обговорення

Гірські райони Карпат, а зокрема їхні північні макросхили, за окремими винятками, — вкрай неповно досліджені зоологами в цілому, годі казати про спеціальні дослідження мисливської фауни. Тому нові відомості, викладені в цій статті, являють собою особливу цінність.

Розрізнених фактів, доступних для автора, виявилось достатньо для формування уявлень про видовий склад і показники відносної рясноти мисливської теріофауни верхів'їв ріки Стривігор на Самбірщині (Львівська обл.). Значною мірою цьому сприяла тривалість моніторингу — факти накопичено за 13 років (2012–2024 роки), а також те, що використано дані з широкого спектра джерел. Такими стали, у доповнення до власних спостережень автора, результати опитування мисливців регіону, егерів, службовців Держприкордонслужби та місцевого населення. Найбільш результативними джерелами виявилися власні спостереження автора, а також опитування мисливців.

На досліджуваній території відмічено 20 видів чотирьох рядів: Зайцеподібні (Leporiformes), Мишоподібні (Muriformes), Псоподібні (Caniformes) і Оленеподібні (Cerviformes). Результати цих досліджень відображено в таблиці. Найбільш повно за числом видів представлений ряд псоподібних — 12 видів з 20 описаних тут, тобто 60 % видового складу мисливської теріофауни.

Найпоширенішими в районі досліджень є три види ссавців зі складу мисливської фауни — вивірка лісова (*Sciurus vulgaris*), лис рудий (*Vulpes vulpes*) та куниця лісова (*Martes martes*). Менш поширеними (нечисленними) є п'ять видів — горностай (*Mustela erminea*), тхір темний (*Mustela putorius*), куниця кам'яна (*Martes foina*) і борсук європейський (*Meles meles*). Ще сім видів є рідкісними і п'ять випадковими. Такі оцінки збігаються з оцінками, наведеними у праці Н. Стецули [Стецула 2019] для Сколівщини.

Подяки

Автор дякує провідному науковому співробітнику Національного науково-природничого музею НАН України Ігорю Загороднюку за спонукання у написанні цієї статті і науковий супровід. Також автор щиро вдячний усім місцевим мешканцям, мисливцям і усім хто допоміг у зборі інформації.

Література

- Башта, А.-Т. В., Ю. В. Канарський, М. П. Козловський (ред.). 2013. *Рідкісні та зникаючі види тварин Львівської області*. Ліга-Прес, Львів, 1–224. ISBN 978-966-397-202-2
- Дикий, І. В., М. Г. Шквиря (ред.). 2015. *Ведмідь бурій (Ursus arctos): проблеми збереження та дослідження популяції в Україні*. СІК ГРУП Україна, Київ, 1–135. ISBN 978-617-7092-57-4
- Загороднюк, І., В. Покинньчерда. 1997. Таксономія ссавців східнокарпатського регіону. В кн.: Загороднюк І., В. Покинньчерда, О. Киселюк, Я. Довганч. *Теріофауна Карпатського біосферного заповідника*. Ін-т зоол. НАНУ, Київ, 16–23. (Додаток 5 до журналу "Вестник зоології").
- Загороднюк, І., І. Дикий. 2012. Мисливська теріофауна України: видовий склад і вернакулярні назви. *Вісник Львівського університету. Серія біологічна*, **58**: 21–44.
- Загороднюк, І., І. Смельянов. 2012. Таксономія і номенклатура ссавців України. *Вісник Національного науково-природничого музею*, **10**: 5–30. <https://bit.ly/4ecHWwE>
- Коваль, Н. 2015. Поява бобра (*Castor fiber*) в Ужанському національному парку і перспективи формування його гірських популяцій в Закарпатті. *Праці Теріологічної школи*, **13**: 61–67. [CrossRef](#)
- Коваль, Н. 2017. Кіт лісовий (*Felis silvestris*) в Ужанському національному парку (Східні Карпати). *Праці Теріологічної школи*, **15**: 105–110. [CrossRef](#)
- Стецула, Н. 2019. Динамічна компонента у складі теріофауни Сколівських Бескид (Українські Карпати). *Theriologia Ukrainica*, **17**: 43–54. [CrossRef](#)
- Татаринів, К. 1956. *Звірі західних областей України*. Вид-во АН УРСР, Київ, 1–188.
- Терлецький, В. 2020a. Місцеві назви ссавців у селі Лібухова на Львівщині. *Novitates Theriologicae*, **11**: 29–32. [CrossRef](#)
- Терлецький, В. 2020b. Знахідки надземних гнізд гризунів в умовах Українських Бескидів (верхів'я Дністра). *Novitates Theriologicae*, **11**: 184–187. [CrossRef](#)
- Терлецький, В. 2023. Присутність котових (Felidae) в околицях села Лібухова у Східних Бескидах. *Novitates Theriologicae*, **16**: 52–55. [CrossRef](#)
- Чудійович, І. 2010. *До історії мисливства та рибальства Сколівщині*, Стрий, 1–600. (Online: *Ловецтво України*. Вебсайт: <http://www.huntingukraine.com>)

Резюме

ТЕРЛЕЦЬКИЙ, В. Мисливська теріофауна верхів'їв ріки Стривігора (Карпати). — Зібрано й узагальнено матеріали про присутність видів ссавців зі складу мисливської фауни в районі віддалених гірських поселень у Самбірському районі Львівської області. Дослідження проведено на території, що охоплює верхів'я р. Стривігор. Матеріал зібрано впродовж 13 років (2012–2024), він об'єднує як власні спостереження автора, так і результати опитування мисливців регіону, егерів, службовців Держприкордонслужби та місцевого населення. Описано сучасні реєстрації та спостереження видів у кінці ХХ ст. Дослідження показало, що в дослідженому районі присутні мисливські види чотирьох рядів: Зайцеподібні (Leporiformes, 1 вид), Мишоподібні (Muriformes, 3 види), Псоподібні (Caniformes, 12 видів) і Оленеподібні (Cerviformes, 4 види).